

מה חם ראה?

דברים לשולחן שבת משיעורו השבועי של הרב שניאור אשכנזי

ב"ה, גיליון מס' 57 | פרשת נח | ה' חשוון תשפ"ז

רואה רע בשום אדם, אך מי שרואה רע בחבירו, הוא כמו שמסתכל במראה ואם פניו מטונפים רואה במראה כך ואם פניו נקיים – אינו רואה דופי.

מספרים על אישה שהתלוננה יום אחר יום על הכביסה האפורה של השכנים, עד שבוקר אחד הופתעה לראות שהיא לבנה ונקייה. "הם לא כיבסו אחרת", אמר לה בעלה, "אני פשוט ניקיתי את החלון שלנו". מי שמביט במראה ורואה כתם על הפנים, לא יגב את הזכוכית – הוא יודע שהכתם עליו. כך גם החסרונות שאנו מבחינים בהם אצל אחרים: פעמים רבות הם משקפים את מה שקיים בנו עצמנו. חז"ל קבעו זאת בלשון קצרה: "כל הפוסל – במומו פוסל".

מוסיף הרבי: "לא ברא הקב"ה דבר אחד לבטלה ואי אפשר שמלמעלה יביאוהו לידי ראיית רע במישהו לשווא. אלא יש בזה הוראה למעשה, שהרע נמצא ברואה ועליו לתקנו... 'כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו' – כלומר, אין כאן מקריית. כשאדם רואה רע אצל זולתו, זו הודעה משמיים אליו עצמו, והיא מגיעה דווקא דרך אדם אחר משום שאת הרע שלנו קשה לנו לראות...

מה ראיתי?

מה זה אומר לנו בפועל? האם פירוש הדבר שעלינו לשתוק מול כל מה שאינו בסדר? הרי התורה מצווה "הוכח תוכיח את עמיתך"?

הרבי משרטט את הגבול בדיוק לפי ההבדל בין חם לאחיו: "כאשר שומע שאדם עשה דבר בלתי הגון ח"ו, החובה לראות את שהוא צריך לתקן ולהוכיחו ולהחזירו למוטב. אבל אם רואה את רעתו של חבירו, את מציאות הרע אצלו ולא את מה שצריך לתקן – הרי זה ראייה שפניו מטונפים".

השאלה אינה אם ראיתי, אלא מה ראיתי. כשמדברים בבית הכנסת באמצע התפילה, אחד ניגש בשקט ומבקש בעדינות להפסיק; אחר תולה מודעה גדולה במחאה על המצב. הראשון רואה מה צריך לתקן, ולכן הוא השליח לתקן. השני מתעכב על הרע עצמו, מתאר אותו ומפרסם אותו – ואולי דווקא הוא זה שנשלח אליו מסר.

שם ויפת לא העלימו עין; הם עשו בדיוק את מה שהיה צריך לעשות. אבל עשו זאת כשגבם אל הבזיון ופניהם אל הכבוד. זו ההזמנה של הפרשה לכל אחד מאיתנו, בבית, במשפחה ובקהילה: לראות את מה שאפשר לתקן, לכסות את מה שמבייש – ולפני שמנקים את המראה, לבדוק את הפנים שמולה.

פרשתנו מסתיימת בסיפור קשה. נח, האיש שהציל את העולם מן המבול, נוטע כרם, שותה מן היין ומשתכר, ושוכב מגולה באוהל במצב שאינו הולם את כבודו. חם בנו רואה אותו כך, יוצא החוצה ומספר לשני אחיו. שם ויפת לוקחים שמלה, מניחים אותה על כתפיהם ונכנסים אל האוהל כשגבם אל אביהם, כדי לכסות אותו בלי להביט בו: "ויכסו את ערות אביהם, ופניהם אחרנית, וערות אביהם לא ראו".

כשנח מתעורר הוא מקלל את כנען בן חם, ומברך את שם ויפת בברכות נעלות. התגובה החריפה מעוררת שאלה פשוטה: מה בעצם עשה חם? הוא לא פגע באביו ולא לעג לו בפניו; הכתוב אומר רק שראה, ו"ויגד לשני אחיו בחוץ"?

"לא ראו"

התשובה טמונה בסוף הפסוק. אחרי שהתורה כבר סיפרה שהלכו אחורנית ושפניהם מופנים לאחור, היא מוסיפה: "וערות אביהם לא ראו". לכאורה זו כפילות – אם הפנים מופנים לאחור, ברור שלא ראו. הרבי מבאר שהמילים האלה אינן מתארות את כיוון המבט, אלא את מה שהתרחש בתוכם: "הכתוב מוסיף 'וערות אביהם לא ראו', אף שזה מובן מהכתוב 'ופניהם אחרנית'. אלא להדגיש שלא ראו עניין של ערוה אצל אביהם והרגשתם התרופה במוטל עליהם, שהם צריכים לכסות את אביהם".

ההבדל בין האחים, אם כן, לא התחיל ברגע הכיסוי אלא ברגע הראייה. חם הביט באביו, ומה שתפס את עיניו היה הקלקול – השכרות, הבזיון. זה מה שראה, וזה מה שמיהר לספר. שם ויפת שמעו על אותו מצב בדיוק, אבל תשומת לבם עברה מיד לשאלה אחרת: מה מוטל עלינו לעשות? הם לא עסקו בנפילה של אביהם אלא בתיקון שלה. בעיני רוחם עמד אביהם שצריך לשמור על כבודו, ולא קלקול שיש לרוץ ולספר.

ולמה דווקא חם ראה את הרע? הרבי מצביע על שמו: "חם" – לשון חמימות ותאוה. הקלקול שראה באביו לא היה זו לו; הוא היה קיים בתוכו, ולכן זיהה אותו מיד. שם ויפת היו נקיים מאותו קלקול, ומה שאינו קיים באדם – עינו אינה נמשכת לראותו אצל אחר.

האדם כמו ראי

את העיקרון הזה ניסח במדויק רבי מנחם נחום משרנוביל, מגדולי תלמידי הבעל שם טוב: "הצדיק הגמור שאין בו רע – אינו

שאלות לדיון משפחתי

שאלות לילדים:

1. מה עושים כשרואים חבר במצב מכיך?
2. למה לפעמים מתחשק לספר על משהו שנכשל?
3. למה קשה לנו לראות את הטעויות של עצמנו?
4. מתי משהו עוזר לכם בלי שאחרים ידעו?
5. איך אפשר להעיר לחבר בלי להעליב אותו?

שאלות לבוגרים:

1. איזו תכונה מרגיזה אתכם במיוחד אצל אחרים? האם יש בה משהו מכם?
2. איך יודעים מתי להעיר ומתי לשתוק?
3. מה הופך הערה לעזרה ולא להשפלה?
4. מה קורה בבית שבו מדברים בעיקר על מה שלא בסדר?
5. מתי ביקורת אומרת יותר על המבקר מאשר על המבוקר?

סיפור לשבת

וביקש שליחתו על המילים שנאמרו בסערת הרוח. המבוגר ביטל את בקשת הסליחה. "לא פגעת בי כלל והדברים הכנים חדרו לליבי".

- "איך לא לקחת ללב? אתה אדם מכובד ואני העלכתי אותך ברכים?". "תשמע", אמר המבוגר בפיקחות מלאת חכמת חיים: "לפני המצאת אבק השרפה, הצבאות היו נלחמים עם חצים. חייל היה יורה חץ ממרחק לעבר חייל האויב ומקווה לפגוע בו ישירות בלב. כיון שהיה קשה לפגוע בלב האויב ממרחק גדול ובתזוזות הקרב, היו מוסיפים למשוך את החץ ברעל והרעל היה הורג בכל מקום שפגע.

"החץ שלך, ר' שלום, לא היה מורעל, הוא היה נקי לחלוטין וחץ שאינו מורעל - אינו גורם נזק אגבי...".

בבית הכנסת שבו גדלתי, "בית הכנסת המרכזי" בכפר חב"ד, הייתה מתקיימת "התוועדות חסידית" מדי שבת בשבתו. "המשפיע", ר' שלום פלדמן, חסיד ותיק שישב בראש השולחן, עורר על נגעי הציבור הדרושים תיקון והציע פתרונות לחיים נכונים יותר. כדי שיהיו הדברים ברורים ויחדרו לליבתו הגסה של היצר הרע, המשפיע שם את הדברים על השולחן כפי שהם, בלי למרוח וללטף את הציבור.

פעם פנה ר' שלום לחסיד מבוגר שישב לצדו והוכיח אותו על מעשה מסוים שאירע בקהילה, מעשה שאותו חסיד מבוגר היה מעורב בו. הוא נקט במילים חריפות כדי להביע את שאט הנפש ממה שקרה.

למחרת, נזכר המשפיע בדברים הקשים שאמר אתמול לידידו הוותיק וליבו כאב, שמא פגע בו במעמד כל הציבור. הוא הרים טלפון אל האיש